

nüshası da bulunmaktadır. Müjgân Cunbur bu nüshalara dayanarak eser ve müellifi üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Ayrıca Ağâh Sırrı Levend, Raif Yelkenci nüshasını bir önsözle birlikte tıpkıbasım halinde yayımlamıştır (Ankara 1957). 4. *‘Arûz-ı Gülşehrî*. Farsça olarak kaleme alınan on altı varaklık bir risâledir. Eserde çeşitli aruz kalıplarının terkip ve teşkilinden bahsedilmekte ve bunlarla ilgili örneklere yer verilmektedir. Bu risâle ilk defa Kilisli Rifat Bilge tarafından bulunup ilim âlemine tanıtılmıştır (*Ferhengnâme-i Sa’dî Tercümesi*, s. 15). Eserin bilinen tek yazma nüshası Millet Kütüphanesi’nde bulunmaktadır (Ali Emîrî, Farsça Yazmalar, nr. 517, vr. 46^b-61^b). Gülşehrî *Mantku’t-tayr*’da (s. 296), “Değme ilme akli yetiren biziz / Kim Kudûrî nazma getiren biziz” beytiyle bir Kudûrî tercümesinden söz ediyorsa da eser bugüne kadar ele geçmemiştir.

Gülşehrî’nin bu eserlerinden başka kaside, gazel ve beyit şeklinde müstakil olarak kaleme aldığı bazı şiirlerine de rastlanmaktadır. Bunlardan *Kerâmât-ı Ahî Evran* nüshasında yer alan iki gazeli F. Taeschner tarafından yayımlanmıştır (“Zwei Gazels von Gülşehrî”, *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 479-485). Diğer manzumelerinden üçü Eğridirli Hacı Kemal’in *Câmiu’n-nezâir*’inde (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5782, vr. 152^b [yirmi dokuz beyit], vr. 164^b [on iki beyit], vr. 288^b [on yedi beyit]), bir başkası Ömer b. Mezdî’nin *Mecmûatü’n-nezâir*’inde (nşr. Mustafa Canpolat, Ankara 1982, s. 139-140 [dokuz beyit]), bir tanesi *Mantku’t-tayr* içerisinde (TDK Ktp., nr. A-120, vr. 169^a), [dokuz beyit]), bir beyti de Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa’nın *Kenzü’l-küberâ*’sında (nşr. Kemal Yavuz, *Kenzü’l-küberâ ve Mehekkü’l-ulemâ*, Ankara 1991, s. 58) yer almaktadır. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki bir yazmada da bir şiiri bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4311, vr. 197^a [dokuz beyit]).

F. Taeschner, Gülşehrî’nin *Gülşennâme* adlı bir eserinin daha bulunduğunu söylemekteyse de (*Fuad Köprülü Armağanı*, s. 480) bu isim, *Mantku’t-tayr*’ın müellif tarafından kaydedilen öteki adından başka bir şey değildir. Nitekim Gülşehrî eserinde, “Biz bu *Gülşennâme*’de kim eyledik / Dükeli ilm istilâhın söyledik” demektedir (s. 297). Öte yandan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde (Koğuşlar, nr. 950) *Mecmûa-i Latîfe* adlı eser içinde yer alan ve Gülşehrî’ye ait

olarak gösterilen (Karatay, II, 88) *Gevher-nâme*, *Leylâ vü Mecnûn* mesnevileriyle öteki manzumelerden hiçbirinin Gülşehrî’ye ait olmadığı anlaşılmıştır (Sadettin Kocatürk, s. 41).

BİBLİYOGRAFYA :

Gülşehrî, *Mantku’t-tayr* (nşr. Ağâh Sırrı Levend), Ankara 1957, ayrıca bk. nâşirin önsözü, s. 5-32; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 240-241, 268-270, 400; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1926), İstanbul 1980, s. 346; a.mlf., *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul 1928, s. 11-12; a.mlf., *Eski Şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1934, s. 24-25; a.mlf., “Ahmedî”, *IA*, I, 220; Kilisli Muallim Rifat, *Ferhengnâme-i Sa’dî Tercümesi*, İstanbul 1340-42, s. 14-16; Hıfzı Tefvîk v.dğr., *Türk Edebiyatı Nümüneleri*, İstanbul 1926, s. 146-150; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 81-82; Müjgân Cunbur, *Gülşehrî ve Mantku’t-tayr*’ı (doktora tezi, 1952), AÜDTCF; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 45; F. Taeschner, “Zwei Gazels von Gülşehrî”, *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 479-485; a.mlf., *Gülşehrîs Mesnevi auf Achi Evran, den Heiligen von Kirschehir und Patron der türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 88; Sarton, *Introduction*, III, 625, 626; W. Björkman, *Die Altosmanische Litteratur*, Wiesbaden 1964, s. 413-414; Aydın Sayılı, “Gülşehrî’nin ‘Leylek ile Bülbülün Hikâyesi’ Adlı Manzumesi”, *Necatî Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 537-554; Hamit Araslı, “Gülşehrî ve Genceli Nizâmî”, *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966*, Ankara 1968, s. 29-37; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 166-174; Banarlı, *RTET*, I, 377-380; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 127, 138; Âmil Çelebioğlu, *Sultan II. Murad Devri (824-855/1421-1451) Mesnevileri* (doçentlik tezi, 1976), Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, s. 31-32; V. M. Shepherd, *The Turkish Mystical Poet Gülşehrî with Particular Reference to his Mantik al-Tayr*, Cambridge 1979; Sadettin Kocatürk, *Gülşehrî ve Felek-nâme*, Ankara 1982; *Büyük Türk Klasikleri*, I, 273-276; Mustafa Özkan, *Cinânî, Cilâu’l-kulûb*, İstanbul 1990, s. 4, 15; Günay Kut, “Lisanımız ve İnsanımız-I”, *KAM*, XVII/2 (1988), s. 48; a.mlf., “Mantku’t-tayr”, *TDEA*, VI, 142-143; Hasibe Mazoğlu, “Türk Edebiyatı (Eski)”, *TA*, XXXII, 89-90; Helmut Ritter, “Attâr”, *IA*, II, 8-9; Abdullah Uçman, “Gülşehrî”, *TDEA*, III, 397.

MUSTAFA ÖZKAN

GÜLŞEN-İ ENVÂR

(گلشن انوار)

Taşlıcalı Yahyâ’nın

(ö. 990/1582)

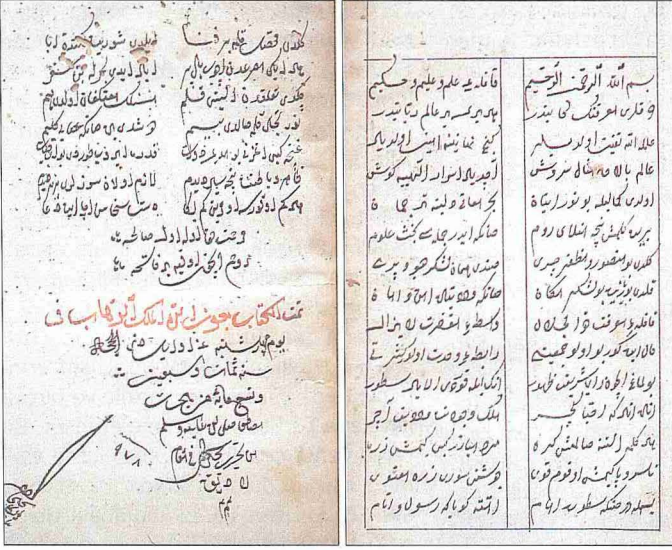
dini-ahlâkî ve tasavvufi konulardan bahseden mesnevisi.

Taşlıcalı Yahyâ’nın hamsesinde yer alan mesnevilerin sonuncusudur. Konusu, vezni ve ana bölümlerden sonra gelen kısa hikâyeleriyle mesnevi edebiyatında

Nizâmî-i Gencevî’nin *Mağzenü’l-esrâr*’ı tipindeki eserler arasında yer alırsa da plan bakımından bunlardan farklıdır. Bu eserlerde görülen “önce bir makale, sonra bir hikâye” şeklindeki kompozisyon düzeni *Gülşen-i Envâr*’da bulunmamaktadır. Yahyâ Bey’in bu mesnevisi, plan ve muhteva açısından aynı dönem şairlerinden Bursalı Rahmî’nin *Gül-i Sadberg*’ine benzer.

Gülşen-i Envâr, aruzun “müfteilün müfteilün fâilün” kalıbıyla yazılmış olup çeşitli nüshalarına göre 2950-3000 beyitlik bir mesnevidir. Eserin başında önce besmeleye dair üç manzume ile üç tevhid, üç münâcât, biri mi’râciyye üç na’t yer almaktadır. Bunları, mesnevinin Kanûnî Sultan Süleyman’a ithaf edildiğini gösteren methiye ile “sebeb-i telîf” kısmı takip eder. Yahyâ Bey bu kısmımda hayatı hakkında bilgi verir. Burada, hamse türünün dört büyük şairi olan Nizâmî-i Gencevî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâî’yi anarak yaptığı mukayesede kendini onlardan üstün görür. Şair, teftiş görüp tevliyeti elinden alındıktan sonra Allah’a yönelerek tamamen uzlete çekildiğini, bu arada gönlünün tevhid nuruyla dolup velâyet mertebesine ulaştığını, kendisinde Allah’ın celâl sıfatının tecelli ederek düşmanlarını târûmar ettiğini, bu teftişten sonra zeâmet sahibi olduğunu söyler. Gayesinin seyrü sülûkünü anlatmak, sâliklerin mertebelerini, sûfilerin vecd hallerini, keşf ve kerâmetlerini idrak etmeyenlere açıklayıp öğretmek olduğunu bildirir. Ardından dervişlik yoluna nasıl girdiğini anlatır. Mürşidi Mehmed Dede’nin adını ilk olarak burada açıklar. Daha sonra asıl konuların işlendiği bölüm gelir. Eser dört “fasıl” ve yedi “mertebe”den ibarettir. Her fasıl ve mertebenin sonunda ele alınan konuyla ilgili hikâyelere yer verilmiştir.

Gülşen-i Envâr’ın birinci faslı padişahların nasıl davranması gerektiği hakkındadır. Burada padişahlarla ilgili sekiz hikâye anlatılmıştır. Gafilleri uyarmak ve yetişkinlere öğüt vermek üzere kaleme alınan ikinci fasılda konu “hikâyet”, “temsîl”, “mev’iza”, “tenbih” gibi başlıklar taşıyan dokuz parça ile örneklendirilmiştir. Üçüncü fasılda şair, dünyta sevgisinin âhîret için eziyet ve sıkıntı kaynağı olduğunu beş hikâye ile açıklar. Eserin son faslı kanaate ayrılmıştır. Şair bu konuyu da “hikâyet”, “temsîl”, “tenbih”, “ibret” gibi başlıklar taşıyan hikâyelerle süsler. Bu ikinci derecedeki başlıklar

Gülşen-i
Envâr'ın
Zilhicce 978
(Mays 1571)
İstislah
tarihli
nüshasının
ilk ve son
sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 1636)

Gülîstân ve Bostân'daki alt başlıkları andırır. Dört fasıldan sonra rüyanın kerâmetin başlangıcı olduğu fikrini işleyen beş rüya anlatılmış ve bunların yorumu yapılmıştır.

Eserin yedi mertbe üzerine düzenlenen bölümünde velîliğin dört kısım olduğu, velîlerin yaratılış itibarıyla hava, ateş, su ve topraktan ibaret anâsır-ı erbaaya benzediği açıklanıp velîliğin yedi mertbesi tanıtlır. Dördüncü ve beşinci mertbelerden sonra ikişer hikâye yer alır. Bu hikâyeler her mertbe anlatılan özellikleri açıklayıcı niteliktedir.

"Hâtîme" kısmında şair, eserini tamamladığı günlerde artık yaşlanmış ve zayıf düşmüş bir halde olduğunu belirten hamsesini bu mesnevi ile tamamladığını söyler. Ayrıca eserinin tercüme veya intihal olmadığını da ifade eder. *Gülşen-i Envâr*'ın telif tarihi 957 (1550) olarak gösterilmekteyse de (*İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, s. 74) bunu doğrulayacak herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Şehzade Mustafa'nın katline temas ediş ve Süleymaniye Camii hakkındaki methiyesi eserin dikkate değer parçalarındandır.

Gülşen-i Envâr'ın İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (meselâ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3942; Ü Ktp., TY, nr. 9893; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3640 İstanbul kütüphanelerindeki diğer nüshalar için bk. *Türkçe Hamseler Kataloğu*); Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan Gazi, nr. 1212; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1124; Konya Belediyesi İzzet Koyunoğlu Müze ve Ktp., nr. 13883).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşlıcalı Yahyâ, *Gülşen-i Envâr*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 193/9, vr. 131^a-213^b; Rahmî, *Gül-i Sad-berg*, Atatürk Üniversitesi Ktp., Ağâh Sırrı Levend, nr. 17-18; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu* (haz. Nail Tuman), İstanbul 1961, s. 73-81; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 125; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 360-361; Mehmed Çavuşoğlu, "Dukagın-zâde (Taşlıcalı) Yahya Bey", *Diriliş*, sy. 13, s. 34-59, İstanbul 1975; a.mlf., "Yahyâ Bey", *İA*, XIII, 346; M. Şahidi Örnek, "Gülşen-i envâr", *TDEA*, III, 398.

İSMAİL ÜNVER

GÜLŞEN-İ HULEFÂ

(گلشن خلفاء)

Nazmizâde Murtaza Efendi'nin

(ö. 1136/1723)

1718 yılına kadar Osmanlı dönemi

Bağdat valilerini ve tarihini

konu alan eseri

(bk. NAZMİZÂDE MURTAZA EFENDİ).

GÜLŞEN-İ RÂZ

(گلشن راز)

Şebüsterî'nin

(ö. 720/1320)

tasavvufî mesnevisi.

Müellif, esere yazdığı yetmiş beyitlik önsözde vahdet-i vücûd görüşünü kısaca anlattıktan sonra eserin telif sebebi hakkında açıklamalarda bulunur. Devrin büyük sûfî müelliflerinden Sühreverdi şeyhi Hüseyinî Sâdât'ın, 717 Şevvalinde (Aralık 1317) Tebriz'e bazı sorular ihtiva eden, aruzun hezec bahrinde ve mesnevi tarzında yazılmış bir mektup gönderdiğini söyleyen Şebüsterî, mektup kendisine ulaşınca meclisinde bulunan-

ların arzusu üzerine hemen orada aynı vezinle irticâlen cevap verdiğini anlatır. Şebüsterî, çeşitli mensur eserleri bulunduğunu, ancak o zamana kadar şiir söylemeye kalkışmadığını, mânânın söze bile sığmazken vezne ve kafiyeye hiç sığmayacağını belirtip Ferîdüddin Attâr'ı saygıyla anar. *Gülşen-i Râz*'ın onun dükânından sadece bir koku olduğunu, yüzlerce yıl geçse bile Attâr gibi bir şairin gelmeyeceğini söyler. Daha sonra, sorulara cevap vermesini ısrarla isteyen bir dostunun ricası üzerine mektubu getiren kişiye verdiği cevapları birkaç saat içinde biraz genişlettiğini ve eserine *Gülşen-i Râz* adını vermesini kendisine Allah'ın ilham ettiğini belirtir. Eserin yazma nüshalarında beyit sayısı 999 ile 1008 arasında değişmektedir.

Câmî de Emîr Hüseyinî bahsinde bu olayı anlatır, ancak mektuptaki soru sayısı hakkında bilgi vermez. Lutf Ali Beg Âzer (*Âteşkede*, s. 37) ve Rızâ Kuli Han Hidâyet'e (*Riyâzü'l-ârifîn* s. 139) göre Emîr Hüseyinî'nin gönderdiği mektupta on yedi soru vardır. Browne ise on beş soru olduğunu kaydeder (*LHP*, III, 146-150). Emîr Hüseyinî'nin eserlerini ihtiva eden mecmuada yer alan yirmi sekiz beyitlik mektup metninde de on beş soru bulunmaktadır. *Gülşen-i Râz*'ın yazma nüshalarında mektubun beyit sayısı daha azdır. Eserin metninde ve şerhlerinde bulunmayan açıklayıcı mahiyetteki bu beyitlerin Hüseyinî'nin mektubunda bulunması veya sonradan eklenmiş olması mümkündür. *Gülşen-i Râz*'ın bazı yazma nüshalarında görülen "tersîl", "kâide" ve "işâret" gibi başlıklar da muhtemelen Şebüsterî tarafından konulmuştur. "Düşünce dedikleri şey nedir?"; "Yolumuzda şart olan hangi düşüncedir?"; "Ben kimim?" sorularının cevaplandırıldığı eserin ilk üç bölümü daha çok felsefî-ilmî bir nitelik taşır. Şebüsterî düşüncenin ne olduğunu anlatırken akıl ve mantık bilgisinin üzerinde durur; Allah yol göstermeyince mantıkla hiçbir kapının açılmayacağını söyleyerek felsefe ve kelâmcıları eleştirir. Ona göre felsefeye düşkün olan hakîm, şaşkınlık içinde kaldığından bu âlemi ancak imkân âlemi olarak görür; "vâcib"i (Allah) mümkünle ispata çalışır. Bundan dolayı "vâcib" in zâtinı anlama hususunda hayrete düşer. Akı varlıkla uğraşıp durduğundan ayağı teselsüle bağlanır. Her şey zıddıyla bilinir. Fakat Allah'ın ne benzeri ne de zıddı vardır. Eşi ve benzeri olmayan Allah'ı akli rehber edinen filozof nasıl bi-